TRADUCEREA – FORMĂ DE COMUNICARE

Bianca-Oana HAN

Abstract

The paper focuses on the issue of translation perceived as a bond among all forms of expression that lay at the core of the human activity, with special care upon the function of communication and selfcommunication of values.

Keywords: translation, communication, identity, otherness, pragmatics

Despre traducere percepută ca liant

Problematica traducerii pare să se aşeze la intersecţia mai multor arii ale ştiinţei: lingvistica, semantica, pragmatica, semiotica, literatura, sociologie, psihologie, istorie, etc. şi dovedeşte a prelua din fiecare ingredientele necesare transformării sale într-o formă şi cale de comunicare. Traducerea se vede nevoită cel mai adesea să facă uz şi de alte prerogative pentru a putea (de)servi cea mai importantă funcţie pe care toate cercetările şi dezbaterile de până acum, nu puţin numeroase, par să i-o fi acordat, cea de comunicare intra- şi inter-personală, culturală, lingvistică. La toate acestea se mai adaugă presiunea realităţii lumii în care trăim, a timpului, a valorilor etice şi estetice.

Deşi considerată mult timp o activitate secundară sau de completare, traducerea şi-a demonstrat utilitatea şi nesesitatea într-o lume guvernată de pluralism de orice natură, marcată de viteză şi schimbări de orice fel în toate domeniile de activiate umană. Acum, când tot ce s-a rostit la un moment dat poate fi şi este de multe ori completat, revizuit ba chiar, nu de puţine ori pus la îndoială, combătut sau chiar desfiinţat, se simte o imperioasă nevoie de înţelegere a fenomenului luat în discuţie: indiferent de ce nivel de acţiune este vorba, trebuie să fim şi să acţionăm în cunoştinţă de cauză, aşadar informaţi. Iar pentru aceasta, trebuie să dovedim înţelegere, însă comprehensiunea noastră poate fi pusă în pericol de varietatea de sisteme cultural-lingvistice care funcţionează acum în lume.

Pentru a ieşi din acest impas e nevoie să recunoaştem că nu mai putem funcţiona într-un spaţiu închis, pseudo-protector, ci trebuie să (ne) deschidem spre universalul care, deşi e perceput a fi acaparator, pare a lua forma unei „uniformizări" benefice, a unei globalizări cultural-lingvistice privită, de ce să nu recunoaştem, cu o oarecare suspiciune de o parte din semeni. Pentru ca acest fenomen să nu fie perceput în mod eronat, este nevoie de o vedere panoramică, aptă să ne ofere distanţa necesară unei judecăţi obiective asupra problemei.

BDD-A3035 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:48 UTC)

Vom încerca să arătăm în cele ce urmează importanţa şi necesitatea abordării acestui aspect în mod corespunzător.

Acesta se vrea a fi cadrul iniţial în care traducerea ca fenomen a început să câştige teren. Prin traducere înţelegem, aşadar, acel fenomen care are puterea de a înlătura discrepanţele existente între limbile, culturile, mentalităţile, concepţiile care formează un foarte variat mozaic în lumea în care trăim. Dorim să subliniem, însă, că nu urmărim să privim traducerea drept fenomenul care să uniformizeze până la confuzie, deci să schimbe frumoasele bucăţi de sticlă colorată ale mozaicului într-o singură culoare, distrugând astfel, desigur, ceea ce l-a făcut valoros. Vorbim numai despre o „aducere la un numitor comun" la nivelul comprehensiunii etice şi estetice a valorilor universale.

În acest sens, Paul Ricoeur (1) ne propune un interesant exerciţiu de imaginaţie în eseul *Care este noul ethos al Europei?*

> „Nu este exagerat să spunem că putem doar încerca să ne imaginăm cum va fi Europa viitorului (...)". Acest exerciţiu-proces de imaginaţie politică ne propune o „reflecţie asupra comportamentelor etice şi spirituale, atât ale indivizilor, intelectualilor, oemenilor de cultură, cât şi ale societăţilor de reflecţie, ale Bisericilor şi altor confesiuni religioase. Ar fi fără doar şi poate o greşeală să credem că transferurile de suveranitate în beneficiul unei entităţi politice care urmează să fie în întregime inventată ar putea reuşi în planul formal al instituţiilor politice şi juridice, fără ca voinţa de a opera aceste transferuri să-şi împrumute dinamismul de la trasformările de mentalitate ce au de-a face cu ethosul indivizilor, grupurilor şi popoarelor. Problema care se pune este destul de bine cunoscută. Este vorba, la un nivel foarte global, de o combinare a identităţii şi a alterităţii la numeroase nivele ce vor trebui deosebite."

În acest context-exerciţiu, traducerea dintr-o limbă în alta se constituie drept „model, perfect adaptat situaţiei Europei, care din punct de vedere lingvistic prezintă un pluralism nu doar imposibil de depăşit, dar care este şi în cel mai înalt grad de dorit să fie păstrat." (2) Departe de noi intenţia de a arăta că prin traducere se urmăreşte o „omogenizare a heterogenului", care să distrugă orice urmă de individualitate şi particularitate de care se bucură o limbă, o cultură.

> „Traducerea este medierea dintre pluralitatea culturilor şi unitatea umanităţii." Ea se constituie drept „replica dată fenomenului irecuperabil al pluralităţii umane cu aspectele ei de dispersare şi de confuzie, rezumate de mitul lui Babel. Ne aflăm după Babel (...) Traducerea constituie o paradigmă pentru toate schimburile, nu doar de la

BDD-A3035 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:48 UTC)

limbă la limbă, ci şi de la cultură la cultură. Ea înlesneşte deschiderea către universaliile concrete, nicidecum către un universal abstract, dezlegat de istorie." (3)

Ricoeur propune aici modele de integrare pe care le consideră a fi capabile să rezolve problema identităţii şi alterităţii. Aşadar, eseistul ne asigură că Europa va rămâne poliglotă şi că pericolul instaurării unei limbi universale s-a stins deja după cazul limbii artificiale Esperanto (4), (în traducere cel care speră), care este "cea mai răspândită dintre limbile artificiale. (...) Limba a fost lansată în 1887 de către Ludovic Lazăr Zamenhof (1859 - 1917) după mai bine de 10 ani de muncă, pentru a servi ca limbă internaţională auxiliară, o a doua limbă pentru fiecare", care se credea şi spera a facilita o mai bună comunicare şi înţelegere între oameni. Numărul vorbitorilor de esperanto este greu de stabilit; (...) se presupune că ar mai exista între o jumătate de milion şi câteva milioane, ceea ce arată că a existat totuşi un oarecare interes în atingerea acestui ţel lingvistic. Din aceeaşi sursă mai aflăm că această limbă artificială nu a fost adoptată drept limbă oficială în nici o ţară de pe glob, dar faptul că încă se mai vorbeşte (despre ea), este o dovadă a interesului de a afla o metodă de eliminare sau măcar de control a disparităţilor existente între diferite sisteme lingvistice.

Faptul că nu s-a reuşit impunerea unei limbi artificiale pe plan mondial vine să întărească încă o dată interesul în necesitatea păstrării identităților naționale a fiecărui popor, dar, în acelaşi timp subliniază şi interesul pentru accesul mai uşor la Celălalt şi la cultura Celuilalt. Rolul traducerilor, este din nou evident; astfel, omul a înţeles că pentru a comunica, a înţelege şi a fi înţeles, pentru a evolua, trebuie să se raporteze la Celălalt. Este clar fiecare cultură în parte se exprimă, (se) comunică în limba proprie, dar limbile nu (re)cunosc graniţele fizice ale unei naţii, constituindu-se, aşadar, în sisteme deschise de sensuri multidirecționate, în care rolul traducerii este cel de intermediar, de facilitator „ceea ce înseamnă să locuieşti cu adevărat la Celălalt, pentru a-l putea apoi călăuzi către tine însuţi, în calitate de musafir invitat." (5)

Un astfel de sistem ar putea duce la împlinirea unui vis, la care mulți dintre cei care au tratat problema traducerilor s-au referit până acum, inclusiv în literatura română. Este vorba despre

„visul de a alcătui o bibliotecă totală ce ar constitui, prin acumulare, Cartea, acea reţea ramificată la infinit şi formată din traducerile tuturor operelor în toate limbile, cristalizându-se într-un soi de bibliotecă universală de unde vor fi fost şterse intraductibilităţile de tot felul. Acest vis, care ar fi şi cel al unei raționalități în totalitate eliberată de constrângerile culturale şi de limitările comunitare, vis al omnitraducerii, şi-ar propune să satureze spaţiul comunicării interlingvistice şi să compenseze lipsa unei limbi universale." (6)

BDD-A3035 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:48 UTC)

În literatura română acest aspect a fost deja semnalat odată cu lăudabila intenţie a lui I. H. Rădulescu, ce împreună cu paşoptiştii, a propus şi sprijinit un proiect prin care se dorea o „ridicare culturală a poporului" prin programul „Biblioteca Universalis". Aceasta demonstrează, aşadar, conştiinţa pe care propunătorii acestuia, oameni de carte, au avut-o şi anume că este foarte important ca o literatură, prin reprezentanţa operelor sale literare, să fie cuprinsă în circuitul universal, ceea ce-i va asigura recunoaşterea pe acest plan. Pe de altă pate, tot în acest sens, pare să fie esenţial şi „momentul în care o carte, o operă literară pe care universalitatea şi-a pus pecetea ei, intră, prin traducere, în circuitul naţional al unei literaturi. (...) cu cât întră mai repede, fericită fiind condiţia de universalitate, cu atât înfluenţa ei este mai mare şi mai fertilă," (7) cu atât mai mult cu cât „nici o literatură nu şi-a afirmat universalitatea pornind exclusiv de la originalitatea ei". (8) Mai mult, acelaşi autor este convins că „fără traduceri nici o literatură naţională, indiferent dimensiunea ei temporală, spaţiul pe care fiinţează şi valorile pe care le-a produs, nu se poate manifesta în totala ei plenitudine." (9)

Traducere şi Comunicare

Un lucru este cert, aşa cum observă şi Roger T. Bell (10) „astăzi comunicarea internaţională depinde în mod dramatic de traducere"; acelaşi autor merge mai departe şi propune chiar „a plasa întreaga discuţie asupra traducerii în contextul mai larg al comunicării umane." (11) În sprijinul acestei idei vine şi aserţiunea lui George Steiner, acest unanim recunoscut teoretician în problematica traducerii, care consideră traducerea a fi „un caz special al arcului comunicării pe care fiecare act de vorbire îl închide în cadrul unei limbi date. (...) În interiorul unei limbi sau între mai multe limbi, comunicare umană este egală cu traducerea. Un studiu al traducerii este un studiu al limbii." (12) Este clar, aşadar, că nu putem „decupa" problematica traducerii din contextul comunicării interumane fără a periclita înţelegerea fenomenului în ansamblul său.

Considerăm că aici şi-ar găsi locul o descriere schematică a ceea ce înseamnă actul comunicării într-o limbă pentru a înţelege apoi cum este acesta continuat de procesul de traducere. Descrierea este adaptată după Bell (13) şi, deşi schematică, cuprinde complexitatea problemei comunicării şi a traducerii. Comunicarea într-o limbă este descrisă printr-un proces care are următorii paşi: (1) emiţătorul selectează mesajul şi codul (2) emiţătorul codifică mesajul (3) emiţătorul selectează canalul de transmitere şi codificare a mesajului (4) emiţătorul transmite semnalul ce conţine mesajul (5) receptorul primeşte semnalul ce conţine mesajul (6) receptorul recunoaşte codul (7) receptorul decodifică semnalul (8) receptorul

BDD-A3035 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:48 UTC)

recuperează mesajul (9) receptorul înţelege mesajul. Ni se atrage atenţia că acest proces nu este unul simplu, linear, unidirecţional şi că se poate trece de la o etapă la alta chiar înainte ca cea de pe urmă să fie complet încheiată. Procesarea informaţiilor este atât una ciclică, emiţătorul transmiţând mai multe mesaje sau receptorul preluând rolul de emiţător, cât şi cooperantă, emiţătorul putând relua primul pas chiar şi când receptorul se află la al cincilea sau al şaselea.

Odată înţeles mecanismul comunicării într-o singură limbă, putem explicita ce se întâmplă în cadrul procesului de traducere, care este perceput ca fiind o continuare, o prelungire a modelului comunicării. Astfel, se propune chiar o echivalare a pasului al cincilea din primul model prezentat cu primul pas din procesul traducerii, astfel: (1) traducătorul primeşte semnalul 1 conţinând mesajul de la un emiţător (2) traducătorul recunoaşte codul (3) traducătorul decodifică semnalul 1 (4) traducătorul recuperează mesajul (5) traducătorul înţelege mesajul (6) traducătorul selectează codul 2 (7) traducătorul codifică mesajul cu ajutorul codului 2 (8) traducătorul selectează canalul (9) traducătorul transmite semnalul ce conţine mesajul. Observăm aici că toţi paşii sunt efectuaţi de către traducător, care trebuie să jongleze cu toate elementele care intră în ecuaţie. Astfel, acesta va fi nevoit să (re)cunoască 2 semnale, 2 canale, 2 coduri pentru a putea trata corespunzător mesajele pe care le vehiculează. Cele 2 semnale, 2 canale, respectiv 2 coduri corespund, desigur celor 2 limbi cu şi între care funcţionează traducătorul. Toate acestea au la bază un context lingvistic-cultural, în afara căruia nici procesul de comunicare nici cel de traducere nu s-ar putea desfăşura.

Dar cum se face acest tip de comunicare înţeles prin traducere şi care este conţinutul lui? Ce se comunică prin intermediul traducerii, de vreme ce adevărurile au fost deja rostite? Credem că aici sunt vizate valorile pe care o cultură le re-activează prin intermediul traducerilor. Aceste valori aparţin de nişte sisteme culturale de care ele nu vor avea cum să fie dezrădăcinate odată intrate în circuitul universal prin traducere, ci vor dobândi alte valenţe odată accesate, deci (re)cunoscute. Traducerea ajunge să producă nu doar schimburi ci şi echivalenţe: fenomenul uluitor este că traducerea transferă sensul dintr-o limbă în alta sau dintr-o cultură în alta, fără a oferi totuşi identicul, ci furnizând doar echivalentul său. Traducerea este fenomenul echivalenţei fără identitate, dar nu şi fără valoare, totuşi. „Nu există traducere perfectă, putem întotdeauna retraduce, iar traducerea este totdeauna în mişcare." (14)

Salutăm această permanentă „stare" de activitate de care este capabil fenomenul de traducere; el reuşeşte să activeze şi să re-activeze limbi, literaturi în sisteme culturale diferite, cerute de sisteme contextuale diferite. Un lucru este cert, indiferent ce (de)serveşte traducerea, aceasta nu se poate realiza în afara contextului care este condiţionat de mai mulţi factori: de la cei mai evidenţi, cei lingvistici şi culturali la cei sociali, istorici, temporali şi chiar spaţiali.

BDD-A3035 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:48 UTC)

Evoluţia unei societăţi nu este posibilă fără o permanentă încurajare şi sprijinire a cunoaşterii în toate domeniile de activitate umană. Prin definiţie, omul este o entitate menită să trăiască în comunitate, pentru care este nevoit să înveţe să comunice, să înţeleagă şi să se facă înţeles, adică să cunoască pentru a se auto-cunoaşte pe sine prin ceilalţi. Înţelegerea aceasta implică traducerea semnelor emise de semeni şi către semeni în vederea realizării şi dezvoltării comuniunii interumane.

NOTE:

1. *Paul Ricoeur, Despre traducere, Ed. Polirom, Iaşi, 2005, pp. 45 - 55*
2. Idem, pp. 46-47
3. *Idem, pg. 130*
4. După http://ro.wikipedia.org/wiki/Esperanto
5. *Paul Ricoeur, op. cit. pg. 39*
6. *Idem, pp. 72-73*
7. *Darie Novăceanu, în Condiţia şi virtuţile traducerilor, din România Literară XIII nr 24, 1980*
8. Idem
9. *Idem*
10. Roger T Bell, Teoria şi practica traducerii, Ed. Polirom, Iaşi, 2002, pg. 21
11. Idem, pg. 33
12. George Steiner, După Babel, Ed.Univers. Bucureşti, 1983, pg. 75
13. Roger T Bell, op. cit. pp. 36-37
14. Paul Ricoeur, op. cit. pg. 131

BIBLIOGRAFIE:

Baconsky, R., Gouadec, D., Lascu, Ghe. Teritorii Actuale ale Traducerii, Editura Echinox, Cluj Napoca, 2002
Bantaş, A., Croitoru, E., Didactica Traducerii, Editura Teora, Bucureşti, 1999
Bell, R., Teoria şi Practica Traducerii, Editura Polirom, Iaşi, 2002
Croitoru, E. (coordonator), English Through Translations, Interpretation And Translation Oriented Text Analysis, Editura Fundaţiei Universitare „Dunărea de Jos", Galaţi, 2004
Dumitru, R., Translation Theories and Practice, Editura Institutului European, Iaşi, 2002
Eco, U. În Căutarea Limbii Perfecte, Editura Polirom Iaşi, 2002
Fejes, D. Fiecare traducere e o provocare, in România Literară, 16/2006
Ionescu, T. Ştiinţa şi/sau Arta Traducerii, Editua Limes, Cluj-Napoca, 2003
Levitchi, L., Manualul Traducătorului de Limba Engleză, Editura Teora, Bucureşti, 2001
Mavrodin, I. Despre Traducere, Literal şi în Toate Sensurile, Editura Scrisul Românesc, Fundaţia Editura Craiova, 2006

BDD-A3035 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:48 UTC)

Mușina A. în Traducțiunile nu fac o literatură din Astra 20, nr 4. 1985
Novăceanu, D. Condiţia şi virtuţile traducerilor, din România Literară XIII nr 24, 1980
Steiner, G. , După Babel. Aspecte ale limbii şi traducerii, tradusă de Valentin Negoiţă şi Ştefan Avădanei, Bucureşti, Editura Univers 1983
Vazaca M., Prețul Dorinței de a Traduce, în România Literară, nr. 8/2008

Resurse Internet

http://en.wikipedia.org/wiki/Esperanto

BDD-A3035 © 2009 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:48 UTC)